

ODBORNÁ A PEDAGOGICKÁ SPÔSOBILOSŤ UČITEĽA TECHNICKEJ VÝCHOVY, AKO KĹÚČOVÁ KOMPETENCIA

Ďuriš Milan

Resumé

V príspevku je pozornosť venovaná problematike odbornej a pedagogickej spôsobilosti učiteľa technickej výchovy, ako jednej zo základných kľúčových kompetencií. Autor i na základe výsledkov výskumu konštatuje neodbornosť vyučovania technickej výchovy a dáva ju do konfrontácie s platnou legislatívne právnou normou.

Abstract

The attention is devoted to problems of professional and education capable of teacher of technical education as one of the ultimate seminal key competeties in this article. According to the results of the research authors conclusion is that teaching of technical education is not profesional but what is more it is not in accordance whith the valid legislative.

Nakoľko sa budeme v článku zaoberať problematikou odbornej a pedagogickej spôsobilosti učiteľa, dovolíme si krátke pozastavenie nad tým, čo rozumieme pod slovom učiteľ i odborná a pedagogická spôsobilosť učiteľa. Význam výrazu "učiteľ" je všeobecne natoľko zrejmý, že v odborných prácach z oblasti pedagogiky nie je vôbec definovaný. Ani v pedagogických slovníkoch a encyklopédiách sa s definíciou "učiteľa" väčšinou nestretávame. Existujú niektoré výnimky, kde definície sú uvedené a je zaujímavé ich porovnať i z medzinárodného hľadiska.

Učiteľ - jeden zo základných činiteľov výchovno-vzdelávacieho procesu, profesionálne kvalifikovaný pedagogický pracovník, spoluzodpovedný za prípravu, riadenie, organizáciu a výsledky tohto procesu. Tradične bol učiteľ považovaný za hlavný subjekt vzdelávania, zaisťujúci vo vyučovaní odovzdávanie poznatkov žiakom. Súčasné poňatie učiteľa, vychádzajúce z rozšíreného profesionálneho modelu, zdôrazňuje jeho subjekto-objektovú rolu v interakcii so žiakmi a prostredím. Učiteľ má spoluvytvárať edukačné prostredie, organizovať a koordinovať činnosť žiakov, monitorovať proces učenia. (1, s. 271)

Učitelia (teachers) sú osoby, ktorých profesná aktivita zahŕňa predávanie poznatkov, postojov a schopností, ktoré sú špecifikované vo formálnych kurikulárnych programoch pre žiakov a študentov zapísaných do vzdelávacích inštitúcií. Kategória učiteľ zahŕňa len pracovníkov, ktorí priamo vykonávajú vyučovanie žiakov. Riaditelia škôl, ktorí nemajú vyučovací úväzok, nie sú započítaní medzi učiteľov. (2, s. 309-400).

S výrazom učiteľ sa spája i pojem kvalifikácia. Pod kvalifikáciou možno rozumieť (3, s. 220) aj stupeň odbornej pripravenosti, súhrn schopností, vedomostí, zručností a návykov, ktoré umožňujú vykonávať určitú prácu na vyššej úrovni. Podmienkou získania kvalifikácie je absolvovanie príslušného stupňa a typu školy a zloženie kvalifikačných skúšok. Kvalifikácia je v širšom zmysle slova spôsobilosť vykonávať na profesionálnej úrovni určitú činnosť.

Kvalifikácia je definovaná aj (1, s. 110-111), ako súhrn požadovaných predpokladov pre vykonávanie určitého povolania alebo pre rovnaký druh pracovnej činnosti, a to s predpísaným stupňom zložitosti, presnosti a namáhavosti práce a vo vyžadovanej kvalite. Ako uvádza J. Průcha (4, s. 31) v profesií učiteľa, podobne ako v iných povolaniach, sa

kvalifikácia vytvára z dvoch zdrojov: 1. Na základe formálneho vzdelávania (predovšetkým v školských vzdelávacích inštitúciách, v prípade učiteľov označovaného ako "počiatočné/prípravné vzdelávanie"), 2. Na základe praktických skúseností pri výkone povolania (plne kvalifikovaný učiteľ).

Pri charakterizovaní učiteľskej profesie sa však operuje ešte s jedným pojmom, do značnej miery s prekrývajúcim s pojmom kvalifikácia - je to **pedagogická spôsobilosť**. Zatiaľ čo kvalifikácia učiteľov je jednoznačne daná požiadavkou na minimálnu úroveň počiatočnej prípravy učiteľov, pedagogická spôsobilosť má širší obsah i závažnosť.

Odborná spôsobilosť pedagogických pracovníkov je nadobúdaná štúdiom určitého odboru na vysokej alebo strednej škole, pedagogická spôsobilosť sa chápe ako súhrn vedomostí a schopností v oblasti pedagogiky, didaktiky, pedagogickej psychológie atď., ktoré sú získavané príslušným štúdiom učiteľského zamerania. Ako príklad možno uviesť absolventov s vysokoškolským vzdelaním neučiteľského smeru (napr. inžinieri), ktorí majú odbornú spôsobilosť, avšak nemajú pedagogickú spôsobilosť, tú musia získavať, pokiaľ chcú pracovať ako učitelia, v tzv. doplňujúcom pedagogickom štúdiu na fakultách, ktoré takéto štúdium organizujú.

Pre úplnosť je potrebné uviesť ako špecifikuje odbornú a pedagogickú spôsobilosť aktuálna legislatívno-právna norma Vyhláška MŠ SR o odbornej a pedagogickej spôsobilosti pedagogických pracovníkov č. 41/ 1996 Z.z. po jej zmenách a doplnení.

V prvej časti tejto vyhlášky (5) v paragrafe 1. v článku 1. sa pod odbornou spôsobilosťou rozumie súbor odborných vedomostí, zručností a návykov získaných štúdiom na vysokej škole alebo strednej škole a odborná prax.

V článku 2. sa pod pedagogickou spôsobilosťou rozumejú vedomosti v oblasti pedagogiky, špeciálnej pedagogiky, liečebnej pedagogiky, psychológie, didaktiky odborných predmetov, schopnosti a zručnosti nevyhnutné na výkon pedagogických činností získané štúdiom na vysokej škole alebo na strednej škole, v študijných odboroch učiteľstvo, vychovávateľstvo a pedagogické vedy a v doplňujúcom pedagogickom štúdiu.

V článku 3. sa konštatuje, že absolvovaním štúdia v študijných odboroch učiteľstvo, vychovávateľstvo a pedagogické vedy získavajú pedagogickí zamestnanci odbornú a pedagogickú spôsobilosť. Absolvovaním štúdia v neučiteľských študijných odboroch získajú pedagogickí zamestnanci len odbornú spôsobilosť. Pedagogickú spôsobilosť si doplnia v doplňujúcom pedagogickom štúdiu, u majstrov odbornej výchovy aj v bakalárskom študijnom programe. Tak toľko legislatíva.

Na základe vyššie uvedeného sa skúsme pozrieť analyticky na učiteľa, ktorý vyučuje na druhom stupni základnej školy (ďalej len ZŠ) povinný vyučovací predmet Technická výchova.

V roku 2004 sme realizovali empirický výskum v rámci riešenia grantového projektu pod číslom 1/1401/04 s názvom Systém celoživotného vzdelávania v oblasti technických odborných predmetov v informačnej spoločnosti. Hlavným riešiteľom bol autor tohto príspevku a riešiteľský kolektív tvorili učitelia Katedry techniky a technológií FPV UMB v Banskej Bystrici, učitelia Katedry techniky a informačných technológií (prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc., zástupca vedúceho projektu) a učitelia Katedry techniky a digitálnych kompetencií (doc. PaedDr. Jozef Pavelka, CSc., zástupca vedúceho projektu). Z výsledkov výskumu uvedieme len tie, ktoré sa týkajú kvalifikovanosti vyučovania predmetu Technická výchova. Skôr než uvedieme výsledky získané z Prešovského, Košického, Banskobystrického a Žilinského kraja celkovo, uvedieme výsledky len z Banskobystrického a Žilinského kraja.

Zaujímavé bolo vekové rozloženie učiteľov technickej výchovy. Učitelia vo veku 23-27 r. tvoria 4,71% z celkového počtu zúčastnených učiteľov, vo veku 38-42 r. tvoria 18,82 %, vo veku 43-47 r. tvoria 17,62 % a technickú výchovu učia i učitelia nad 60 rokov, tvoria však len 4,71 % učiteľov. V podstate možno konštatovať, že veková kategória učiteľov technickej výchovy má svoje zastúpenie v celom svojom spektre. Prevažujú však učitelia v produktívnom veku, čo je predpoklad, že už majú dostatočnú pedagogickú prax i skúsenosť. Čo sa týka kvalifikovanosti učiteľov technickej výchovy, tak 34,12 % učiteľov má ukončené vysokoškolské štúdium (kombinácia Fyzika - Základy priemyselnej výroby, Základy techniky resp. Technická výchova), 25,25 % má ukončenú kombináciu Matematika - Základy priemyselnej výroby, Základy techniky resp. Technická výchova. Možno konštatovať, že v spomínaných dvoch krajoch je 59,37 % učiteľov technickej výchovy z výskumnej vzorky kvalifikovaných.

Sú však i učitelia nekvalifikovaní, sem možno zaradiť absolventov inej VŠ (23,5 %), rôzne kombinácie v ktorých sa však nenachádza technická výchova (Sj – D, NŠ, F-M). Technickú výchovu však vyučujú nekvalifikovane aj iní absolventi VŠ, kde 10,63 % tvoria absolventi TU s absolvovaným DPŠ (elektrotechnická fakulta, drevárska fakulta, strojnícka fakulta). Dokonca učia technickú výchovu učitelia, ktorí nemajú žiadne VŠ vzdelanie (6,5 %). Sú to absolventi gymnázia, resp. SPŠ-elektrotechnickej, SPŠ-strojárskej. V našom výskume bola v Banskobystrickom a Žilinskom kraji celková nekvalifikovanosť 40,63 %. Pri porovnaní s rokom 1992, nám neodbornosť a nekvalifikovanosť učiteľov technickej výchovy narastá, (r. 1992 bola nekvalifikovanosť 32 %), predstavuje zvýšenie až o 8,63 %.

Výsledky získané z Prešovského, Košického, Banskobystrického a Žilinského kraja v oblasti kvalifikovanosti učiteľov technickej výchovy možno zhrnúť nasledovne:

- z celkového počtu respondentov, ktorí vyučujú predmet Technická výchova na II. stupni ZŠ je kvalifikovaných 58,1 % učiteľov,
- ostatní učitelia (41,9 %) sú nekvalifikovaní. Patria sem absolventi učiteľských fakúlt s inou kombináciou predmetov ako je technická výchova (11,73 %), ďalší učitelia (28,49 %) sú absolventi technických univerzít a iných vysokých škôl a 1,68 % učiteľov z danej výskumnej vzorky nemá vysokoškolské vzdelanie. Celkove možno uviesť, že v 1/3 plnoorganizovaných základných škôl zo skúmanej vzorky je predmet Technická výchova vyučovaná nekvalifikovane.

Ak hovoríme o nekvalifikovaných učiteľoch technickej výchovy, máme predovšetkým na mysli, že nemajú odbornú a pedagogickú spôsobilosť. A tu práve v prípade absolventov technických univerzít narážame na problém. Týmto absolventom totiž Vyhláška MŠ SR o odbornej a pedagogickej spôsobilosti pedagogických pracovníkov č. 41/ 1996 Z.z. po jej zmenách a doplnení, v časti III. bod 18 umožňuje vyučovať predmet Technická výchova na II. stupni ZŠ. Stačí im ukončené vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa univerzitného, technického smeru - príslušný študijný odbor a doplňujúce pedagogické štúdium.

Problém je totiž v tom, že daný absolvent má odbornú spôsobilosť len v úzkej špecializácii napr. je elektrotechnik, strojár, drevár a pod. Pričom pre predmet Technická výchova je potrebné aby bol absolvent v príprave na svoje povolanie pripravovaný spektrálne širšie, pričom v jednotlivých odborných predmetoch (materiály a technológia dreva, kovov, elektrotechnika, automatizácia, výpočtová technika a v ďalších predmetoch) nadobúda teoretické a praktické vedomosti a následne praktické zručnosti a návyky, práve pre ručné a strojné opracovanie materiálov (kovy, drevo). Takto pripraveného budúceho učiteľa technickej výchovy je možné pripraviť len na učiteľských fakultách a nie na technických fakultách. Totiž absolvent strojníckej fakulty nedokáže odborne a didakticky správne učiť žiakov z tých oblastí, ktoré patria napr. do elektrotechnických a drevárskych predmetov.

Ďalším veľkým problémom, ktorý absolvent technickej univerzity nedokáže prekonať je, že i keď absolvuje doplnkové pedagogické štúdium, ktoré napr. realizuje Katedra inžinierskej pedagogiky a psychológie MtF STU, toto pedagogické štúdium je orientované predovšetkým a len pre učiteľov odborných predmetov na stredných školách a nie pre predmet základnej školy. Ako sa uvádza v učebnom pláne DPŠ (6, s. 15) jedným z modulov je i Pedagogická prax, ktorú absolvent technickej univerzity realizuje na strednej škole. Takýto absolvent potom nemôže poznať pedagogicko-psychologické zákonitosti vyučovacieho procesu technickej výchovy na základnej škole. Nemá osvojené praktické zručnosti a návyky pre praktické činnosti pri práci s materiálom, pracovným náradím, pracovnými nástrojmi, ktoré tvoria jeden zo základných pilierov vo vyučovaní technickej výchovy. Takýto absolvent nepozná didaktiku a metodiku pri preberaní jednotlivých tematických celkov a ich tém, ktoré sú v jednotlivých ročníkoch heterogénne. O tom, že absolvent elektrotechnickej fakulty je vynikajúci v oblasti elektrotechniky nemožno pochybovať a danú problematiku v rámci technickej výchovy má predpoklady odborne správne odučiť, otázka či aj didakticky vhodným spôsobom, či dokáže splniť stanovené výchovno-vzdelávacie ciele a pod. Ale pri preberaní tém z oblasti materiálov a technológií a ďalšie tematické celky, ktoré nekorešpondujú s jeho odbornou spôsobilosťou, má veľký odborný i didaktický problém a pri vyučovaní sa trápi. Tieto naše tvrdenia nám potvrdil i experiment, ktorý sme realizovali na Fakulte prírodných vied UMB v Banskej Bystrici v novembri 2006. Práve absolventi technických univerzít mali problémy napr. ako používať učebnicu technickej výchovy, ako metodicky postupovať pri osvojovaní si elementárnych manuálnych zručností žiakmi a pod. Takýto absolventi, ktorí neboli pripravovaní na vyučovanie na základnej škole majú problém aj prispôbiť sa práci so žiakmi vo veku 11 - 15 rokov, čo sú žiaci 5 - 9. ročníka ZŠ.

Absolventi technických fakúlt po úspešnom absolvovaní DPŠ získajú certifikát a prizná sa im pedagogická spôsobilosť pre vyučovanie odborných predmetov na školách II. cyklu, ale pre vyučovanie predmetu Technická výchova na II. stupni ZŠ nie sú odborne a pedagogicky spôsobilí a teda ich nadobudnutému vzdelaniu chýba jedna zo základných kľúčových kompetencií nevyhnutná pre vyučovanie predmetu Technická výchova na II. stupni ZŠ.

Možno len konštatovať, že kompetentní, ktorí vyššie spomínanú vyhlášku pripravovali v rámci zmien a úprav nedocenili problematiku kvalifikovaného vyučovania technickej výchovy, resp. nepoznajú nielen obsah tohto predmetu, ale ani požiadavky kladené na učiteľa technickej výchovy v procese jeho prípravy na povolanie na učiteľských fakultách.

Zoznam odkazov a informačné zdroje

1. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník, 2. vyd., Praha, Portál, 1998, ISBN 80-7178-252-1
2. Education at a Glance: OECD Indicators, Paris, OECD 2001.
3. Ďurič, L. a kol.: Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník, 7. zväzok, Bratislava, SPN, 2000, ISBN 80-08-02814-9, ISSN 1335-3403
4. Průcha, J.: Učitel. Současné poznatky o profesi, Praha, Portál, 2002, ISBN 80-7178-621-7
5. Vyhláška MŠ SR o odbornej a pedagogickej spôsobilosti pedagogických pracovníkov č.41/ 1996 Z.z. po jej zmenách a doplnení.
6. Hrmo, R., Turek, I.: Inovácia doplnujúceho pedagogického štúdia, Technológia vzdelávania, roč. XI, č. 07/2003, s. 12-16.

Lektoroval: doc. PaedDr. Jozef Pavelka, CSc. e-mail: pavelkaj@unipo.sk

Kontakt: doc. PaedDr. Milan Ďuriš, CSc., Fakulta prírodných vied UMB, Tajovského 40,
974 00 Banská Bystrica, e-mail: duris@fpv.umb.sk